

minőségére, tulajdonságára utal” (76), a fent említett *Kalló utca* egy kallómalomról kapta a nevét, a mai *Bem József utca* elnevezése pedig 1945-ig az egykor ott állt fűrészmalomra utaló *Deszkametsző utca* volt (50). A kötet további érdemei között említhető, hogy újabb névtani vizsgálatok és következtetések alapjául szolgálhat, például a településszerkezet alakulásának és az utcanevek változásainak összefüggése iránt érdeklődők számára. Eközben közérthetősége és gazdag illusztráltsága miatt a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is méltán tarthat számot.

KRIZSAI FRUZZINA

KÉT NÉVTANI VONATKOZÁSÚ EMLÉKKÖNYVRŐL

Az elmúlt évben két olyan emlékkönyv is napvilágot látott, melyek a névkutatók érdeklődésére is különösen számot tarthatnak: az első Korompay Klára, a másik pedig Dénes György tiszteletére készült. Mivel mindkettejük munkássága kiterjed a névtan mellett egyéb területekre is, nem meglepő a kötetek tematikai gazdagsága és változatossága. A következő bemutatás ezek közül azonban természetesen a névtudományi szempontból releváns tanulmányokat igyekszik áttekinteni.

KLÁRISOK

TANULMÁNYKÖTET KOROMPAY KLÁRA TISZTELETÉRE

Szerkesztette: CSISZÁR GÁBOR – DARVAS ANIKÓ

Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék,
Budapest, 2011. 424 lap

A kötetben összesen 55 tanulmány található, ebből 11 névtani tematikájú. Többségük a személynevek, valamint az irodalmi névadás kérdéseivel foglalkozik, kapcsolódva Korompay Klára névtani kutatásainak főbb irányaihoz. A fennmaradó 44 munka egy része a nyelvészet más részterületeihez kapcsolódik, s mellettük találunk irodalomtudományi, néprajzi és egyéb (személyes, például saját verset tartalmazó) írásokat is.

Sorrendben az első BÖLCSKEI ANDREA tanulmánya (63–71), mely – kapcsolódva KOROMPAY KLÁRA több munkájához, melyekben egy-egy külföldi irodalmi alkotás neveinek a magyar személynévállományra gyakorolt hatását vizsgálja – azzal foglalkozik, hogy az európai betelepülők Észak-Amerikában milyen klasszikus vagy akkor népszerű irodalmi művekből ismert helyneveket elevenítettek fel a helynévadáskor.

FARKAS TAMÁS korábban már több tanulmányában is foglalkozott a tulajdonnevek fordításának problematikájával. Itt most (kapcsolódva az ünnepezt egyik kutatási témájához, a magyar–francia kapcsolatok művelődés- és nyelvtörténeti kérdéseivel) a francia vonatkozású neveknek a magyarban használatos megfelelőire, ezek fordítási problémáira

összpontosítja a figyelmet. Példáit a szépirodalmi művek mellett a televízió világából (a filmek szinkronszövegéből és tartalmi összefoglalóiból) meríti (109–16).

HOFFMANN ISTVÁN a pécsi püspökség alapítólevelében szereplő *Zemogny* helynév (a mai *Dunaföldvár* korábbi neve) eredetének, történetének részletes elemzését adja, s megvilágítja annak egyéb nyelvi elemekkel, helynevekkel (*Földvár, Zimony, Zemplén*) való összefüggését. A tanulmány helyesírás- és hangtörténeti, valamint etimológiai kérdésekre is kitér, sőt érinti a szláv–magyar névkölcsönzések és nyelvi kapcsolatok témakörét is (155–61).

KORNYÁNÉ SZOBOSZLAY ÁGNESZT korábban is foglalkoztatták az írói névadás kérdései; itt most négy szokatlan hangzású, Németh László életművéből származó tulajdonnevet vizsgál részletesebben. Ezek közül az *Elefánti* családnév értelmezésekor utal az ünnepelt munkásságára, aki korábban a helynév alapját képező személynév Roland-ének-beli származását állapította meg (207–11).

N. FODOR JÁNOS a 15. századi női keresztnévadását elemzi északkelet-magyarországi adatokra támaszkodva. Bár a forrásokban közismerten kevés adat maradt fenn a női nevekre vonatkozóan, tanulmányában nyomon követhetjük a leggyakoribb női keresztnévek változásait az ómagyar kor utolsó századában (268–76).

NÉMETH MIKLÓS egy francia eredetű magyar családnevet választott köszöntő írása témájául (277–80). A *Szemmary ~ Szemmári* családnév egy, a 18. században Szegedre betelepülő francia család eredeti *Sainte Marie* névalakjára vezethető vissza. A név – köszönhetően egyrészt a szóvégi *-i*-nek, amely a magyar családnevek leggyakoribb végződése, valamint a szó belsejében a gazdaságosabb kiejtést lehetővé tevő hangtani folyamatnak – beilleszkedett a magyar családnevek rendszerébe.

RAÁTZ JUDIT az irodalmi eredetű névadás és a *Trisztán*-regény neveinek témájához kapcsolódva a *Trisztán* és *Izolda* név kapcsán arra keresi a választ, hogy a két név használata és népszerűsége miben változott a 13. századhoz képest az utóbbi nyolc évszázadban. A nevek etimológiája és alakváltozatai, gyakorisága kapcsán a névválasztást segítő nemzetközi (amerikai, angol, cseh, francia, német) névkönyvek adataira is hivatkozik (301–9).

SLÍZ MARIANN a 14. századi oklevelek női neveit vizsgálta a családnevek kialakulása szempontjából (311–7). A nőket jelölő kifejezések oklevélbeli megjelenését a férfinevekével összevetve arra a következtetésre jutott, hogy a női nevek jóval tovább szerepelnek körülírással formában, így a családnevek körükben jelentős késéssel jelentek meg. Elemzése során kitér a különböző társadalmi rétegekbe tartozó nők nevének lejegyzései közötti különbségekre is.

SZABÓ T. ANNAMÁRIA 2006 óta készíti franciaországi magyar–francia kétnyelvű beszélőkkel nyelvhasználati szokásokat vizsgáló interjúkat. Tanulmánya (318–20) a keresztnévek használatához kapcsolódó kérdésekre koncentrálna: az első- és másodgenerációs nemzedék névadási motivációit és keresztnévhasználatának szokásait igyekszik megragadni.

TÓTH VALÉRIA Árpád-kori személynéveink egyik képzőjét vizsgálja részletesebben (363–8): arra keresi a választ, hogy az *-ó/-ő* képző hogyan tehetett szert nagy jelentőségére a korszak személynévadásában. Az elterjedtséghez hozzájárul, hogy az *-ó/-ő* létrejöhett szláv képzőelemből hangtörténeti változás eredményeként, de belső névalkotással is kapcsolódhatott a személynévekhez: egyrészt mint a folyamatos melléknévi igenév képzője, másrészt mint kicsinyítő képző. A képző poliszémiája mellett a más képzőelemekkel való összekapcsolódás (képzőbokrokként való előfordulás) is szerepet játszhatott nagyfokú elterjedésében.

VÖRÖS FERENC a *Korompay* családnév eredetét és mai nyelvföldrajzi gyakoriságát vázolta fel tanulmányában. A név alakváltozatai mellett azok területi eloszlását is megfigyelhetjük írásában a bemutatott térképlapok alapján (400–9).

**KARSZT, TÖRTÉNELEM, HELYNEVEK
KÖSZÖNTŐK ÉS TANULMÁNYOK
A 88 ÉVES DÉNES GYÖRGY TISZTELETÉRE**
Szerkesztette: HAJDÚ MIHÁLY – TÓTH ÁLMOS – BÁRTH M. JÁNOS
Meteor Természetbarátok Turista Egyesülete, Budapest, 2011. 308. lap

HAJDÚ MIHÁLY a kötet elején található köszöntőjében (13–9) kiemeli, hogy ma is vannak polihisztorok, akik több tudományágban is képesek maradandót alkotni. Ilyen az ünnepelt, Dénes György is, aki bibliográfiája alapján otthon van a földtanban, speleológiában (barlangtanban), hidrológiában, történelemben, történeti földrajzban és helynévtanban is. A névfejtések (illetve általában a névtan) esetében kifejezetten hasznos a felsorolt tudományágak ismerete. Dénes György etimológiai ráadásul azért lehetnek olyan alaposak és hitelesek, mert személyesen is felkereste azokat a helyeket, amelyekről írt. Az öt köszöntő írások e témák, tudományágak valamelyikéhez kapcsolódnak, ennek megfelelően a kötet szerkezete is (a méltatásokon kívül) két nagyobb egységbe foglalja a tanulmányokat: egy természettudományi és egy bölcsészettudományi csoportba. A következőkben, mint fentebb jeleztem, csak a névtanhoz valamilyen módon kapcsolódó írások összefoglalása olvasható.

ÁBRAHÁM IMRE két Győr megyei szomszédos falu (Nyúl és Écs) szőlőhelyneveinek összehasonlító vizsgálatára vállalkozik: a legkorábbi időktől kezdve összegyűjti, majd eredetük és a névadás motivációja alapján összeveti a két település ide vonható neveit (177–81).

BÁRTH M. JÁNOS egy földrajzi köznévi, a *vápa* (~ *lápa*) történeti, etimológiai, névföldrajzi és jelentésbeli kérdéseit járja körül (elsősorban helynévi adatok alapján). Dialektológiai munkákat és helynévadattárakat, köztük SZABÓ T. ATTILA erdélyi történeti helynévgyűjtését is felhasználja, megemlítve, hogy a téma kidolgozásakor nagy segítségére voltak a Dénes Györgytől kapott információk (183–90).

BÖLCSKEI ANDREA írása (191–8) a Brit-szigeteken előforduló 116 barlang 126 elnevezését dolgozza fel az egyes névrészek motivációja alapján. Azt a kérdést tartja szem előtt, hogy a megnevezendő képződmények mely jellegzetességei kerülnek be egy-egy névbe, illetve vannak-e kultúrafüggő sajátosságok a barlangok elnevezésében.

FARKAS TAMÁS a *kő* lexéma előfordulását vizsgálja történeti és mai családnévállományunkban a 2007. évi népesség-nyilvántartás és a „Régi magyar családnevek szótára” alapján. Különválasztja a természetes módon keletkezett és a 19–20. századi névmagyarosítások során létrehozott mesterséges családnevek csoportját, ezek ugyanis több szempontból is eltérnek egymástól. Az utóbbiak könnyen felismerhetők bizonyos névelemek és fogalomkörök használatáról, így például gyakoriak közöttük az ún. „álhelynévi” eredetűek (az alapjukat képező helynév hiányzik a magyar helynévanyagból) (199–206).

HAJDÚ MIHÁLY a természeti jelenségek (pl. szelek, viharok, árvizek) elnevezéseit választotta témájául (207–11). Ezekkel kapcsolatban a legfőbb névtudományi probléma, hogy egyáltalán tulajdonnévnek tekinthetők-e. Ennek tárgyalása során a szerző a napok, ünnepek, történeti korszakok elnevezésére is kitér, hiszen ezek is hasonló kérdést vetnek fel.

HÁRI GYULA írása szintén a barlangnevek kutatásához kapcsolódik (213–21): a Fejér megyei Burok-völgy barlangi helyneveit gyűjtötte össze írásos és szóbeli források alapján, a megnevezés szemléleti alapja szerint csoportosítva őket. A vizsgálat a szinonimák, valamint a népi elnevezések feltárására is kiterjed.

HOFFMANN ISTVÁN a Tihanyi alapítólevél két azonos leírású szórványáról (*zakadat*) ír részletesebben (223–6), szemléletében kapcsolódva az ünnepektől névfejtési módszeréhez: a nevet korabeli természeti földrajzi környezete alapján próbálja magyarázni. Arra a következtetésre jut, hogy a korábbi, domborzati fogalomként való értelmezés ('szakadék') mellett a *zakadat*-nak vízrajzi jelentése is lehetett ('folyóvíz holt ága').

KISS MAGDALÉNA a víz- és helységnevek viszonyát választotta elemzése tárgyául (227–30). Bihar megyei helynevek alapján (a KNIEZSA-féle gyűjtéseket felhasználva) arra keresi a választ, hogy mely településnevek alakultak víznévből, és ezek szerkezetileg milyen csoportokba sorolhatók.

KÖRMENDI GÉZA tatai közök és utcasarkok neveit gyűjtötte össze magyarázataikkal együtt. Kiemeli, hogy mára az egykori elnevezések ismerete visszaszorult: sok esetben a térképen sem szerepelnek, inkább népnyelvi használatúak. Az utcanevekben sokkal nagyobb állandóság figyelhető meg, míg a sarkok, közök nevei az ott élő névadó család kihalásával vagy foglalkozásuk megváltozásával elfelejtődnek (231–5).

MIZSER LAJOS a PESTY-féle helynévgyűjtés Bereg, Szabolcs, Szatmár és Ugocsa megyei adatait vizsgálta abból a szempontból, hogy az adott településen élők milyen magyarázatot adtak lakóhelyük elnevezésére. Főként a népetimológiai magyarázatokra és a tudások etimológiákra koncentrált írásában, kiegészítve az adatokat az 1946-ban kezdődő ukrán „helységnevrendezés” téves etimológián alapuló névfordítási eseteivel is (237–9).

SEBESTYÉN ZSOLT kárpátaljai települések történeti helyneveit tartalmazó helynévtárából azokat a magyar névelemeket gyűjtötte össze, amelyekről szláv lakosságú falvak nevei alapján azt lehet feltételezni, hogy jövevény közszőként is éltek a ruszin (kárpátukrán) nyelvben (247–54).

SZENTGYÖRGYI RUDOLF a Tihanyi alapítólevél két vízrajzi nevét vizsgálja filológiai és topográfiai megközelítésben (259–62). A dolgozat jól reprezentálja, hogy a különböző tudományágak mennyire egymásra vannak utalva a történeti vizsgálat során. Míg a korábbi kutatások az oklevélben említett révet és a *fuk* nevű patakon lévő átkelőhelyet azonosították egymással, a szerző bebizonyítja, hogy a két hely független egymástól.

TÓTH VALÉRIA a *Dénes* személynévnek a régi magyar nyelvbeli előfordulásait gyűjtötte össze, bemutatva a név életútját nyelvünkben (263–6). A név eredete mellett a *Dénes* család- és helynévi használatára is kitér.

VÖRÖS FERENC a *Füzék* családnév alakváltozatairól (*Füzik* ~ *Fizik*) és nyelvföldrajzi helyzetéről, valamint történetéről ír (271–7). Témaválasztását az indokolja, hogy bár Dénes György munkássága alapvetően a helynevekhez kapcsolódik, a családnév története több ponton érintkezik a helynevekével. A ritka családnév etimológiája kapcsán a szerző azt feltételezi, hogy a pusztai településnév vált családnévvé.